

Trasa 2

Między Wrocławiem a Oleśnicą (ok. 130 km)

Województwo dolnośląskie. Mapa administracyjno-turystyczna BiK 1:225000

Czeszów > Grochowa > Pęciszów > Budczyce > Sucha Wielka > Sędzice > Czachowo > Świątniki > Trzebnica > Raszków > Brochocin > Taczów Mały > Głuchów Dolny > Głuchów Górny > Boleścin > Zaprężyn > Kępa > Dobroszów Oleśnicki > Szczodre > Długoleka > Borowa > Kamień > Piecowice > Śliwice > Pietrzykowice > Brzezia Łąka > Zamłynie > Nadolice Wielkie > Wojnowice > Chrzastawa Mała > Chrzastawa Wielka > Kątna > Oleśniczka > Krzeczyn > Bystre > Oleśnica > Świerzna > Nowoszyce > Wszechświęte > Wyszogród > Bogusławice > Cieśle > Sokołowice > Brzezinka > Dobroszyce > Dobra > Dobrzeń > Krotowice > Rzędziszowice > Ludgierzowice > Złotów > Czeszów

1. Trzebnica

Trzebnica położona jest na obszarze o zróżnicowanej rzeźbie terenu. Otaczające ją wzgórza morenowe - Wzgórza Trzebnickie - ukształtowały się w okresie zlodowacenia środkowopolskiego. Te dzieła natury można efektywnie wykorzystać - chociażby ćwicząc kondycję podczas jazdy rowerem po przygotowanych trasach lub urządzając sobie spacer pieszy lub narciarski grzbietami Trzebnickich Wzgórz. Najwyższe wzniesienia to Farna Góra - 257 m n. p. m. i o metr wyższa Ciemna Góra - 258 m n. p. m. Z obydwu tych punktów roztacza się miły dla oka widok na okolice. W samej Trzebnicy znajduje się Winna Góra, potocznie zwana „Kocią Górą”. Po wejściu na to 219 metrowe wzniesienie obejrzymy bardzo efektowną panoramę miasta. Na jej zboczach

znaleziono najstarsze obozowisko ludzkie na terenie Polski, datowane na 500 000 lat (*Homo erectus*). Odkrył je wrocławski archeolog Jan Michał Burdukiewicz.

Pierwszy zapis o miejscowości zwanej wówczas Trebnica pochodzi z 1138 roku. W 1202 r. Henryk Brodaty ufundował tu kościół i klasztor, do którego w 1203 r. wprowadziły się przybyłe z Bambergu cysterki. Opactwo trzebnickie było pierwszym żeńskim klasztorem cysterskim na ziemiach polskich. Trzebnica otrzymała prawa miejskie w 1250 r., a w roku 1257 wykupiła od klasztoru wójtostwo, uzyskując w ten sposób znaczną niezależność gospodarczą. W XIV wieku miasto znalazło się w granicach księstwa oleśnickiego. W 1348 r. wraz z całym Śląskiem inkorporowana do korony czeskiej, a w roku 1742 znalazła się w państwie pruskim. W 1810 r., za sprawą dekretu sekularyzującego wszystkie klasztory w

Królestwie Prus, cysterki opuściły Trzebnicę. W XIX wieku miasto przeżyło rozkwit. Rozbudował się przemysł włókienniczy, powstał bank i drukarnia. W 1886 r. miasto uzyskało połączenie kolejowe z Wrocławiem, a w 1888 r. otwarto "Zdrój św. Jadwigi". W 1897 rozpoczęto elektryfikację, a w 1910 uruchomiono gazownię miejską. 25 stycznia 1945 do Trzebnicy wkroczyły wojska sowieckie. W marcu i kwietniu 1945 skoncentrowała się tu 2 Armia Wojska Polskiego. Z II wojny światowej miasto wyszło zniszczone w 75%. Od 20 kwietnia do początków czerwca 1945 r. Trzebnica była pierwszą siedzibą władz województwa dolnośląskiego (wojewoda Stanisław Piaskowski).

Warto też wspomnieć, że urodzili się tu m.in. książę wielkopolski Przemysław I i królowa francuska Maria Leszczyńska.

Odwiedzając Trzebnicę trzeba koniecznie zwiedzić dawne opactwo cysterek. Zakon podlegał cystersom z Lubiąża. W 1208-1219 wybudowano w stylu romańskim trójnawowy, jeden z pierwszych w Polsce kościołów ceglanych (długość 80,4 m, szerokość 23,8 m, szerokość transeptu 31,6 m). W 1268-1269 dobudowano pierwszą w Polsce kaplicę w stylu gotyckim, w której umieszczono szczątki św. Jadwigi. Znaczenie klasztoru szybko wzrosło, gdy w 1212 roku wstąpiła doń Gertruda, córka władców Śląska: Henryka I Brodatego i Jadwigi, która zresztą sama w 1232 została księżką. O dużej randze klasztoru świadczy też fakt, iż od 1214 mieszkali tu i wychowywały się przez kilka lat królowny czeskie – Agnieszka, późniejsza święta wraz z siostrą Anną – późniejszą żoną Henryka Pobożnego. Od samego początku bazylika stała się mauzoleum Piastów śląskich. W sumie pochowano tu 22 przedstawicieli tego rodu, m.in. w 1238 księcia wrocławskiego i krakowskiego Henryka I Brodatego, wcześniej także ks. Konrada Kędzierzawego, małoletniego syna Henryka Brodatego, a w 1267 św. Jadwigę. Obecnie większość z nich leży w podziemiach kaplicy św. Jadwigi.

Najazdy husytów połączone z dewastacją klasztoru i majątków klasztornych w 1432 i 1433, a następnie zniszczenia w 1475 dokonane przez węgierską armię Korwina zapoczątkowały długotrwały okres upadku i stagnacji klasztoru, utrwalały przez uwikłanie się Śląska w spory religijne związane z ekspansją protestantyzmu. Z tego okresu przetrwała wczesnorenesansowa chrzcielnica i kilka epitafiów.

Dopiero wzrastająca zamożność Śląska i jego rekatolicyzacja po zakończeniu wojny trzydziestoletniej w 1648 oraz przetomowa dla sojuszu habsbursko-polskiego zwycięska wojna religijno-narodowa z Turcją (bitwa pod Wiedniem w 1683) stworzyły sprzyjającą gospodarczo i politycznie bazę dla zwiększenia kultu św. Jadwigi, z którą identyfikowali się zarówno Polacy jak i katolicycy Habsburgowie. Pierwsze prace nad renowacją świątyni zaczęła w 1676 księżka Krystyna Pawłowska. Barokizacja świątyni nastąpiła w dwóch głównych etapach. Pierwszy przypadł na lata 1680-1685. Po ustanowieniu w 1680 przez papieża Innocentego XI na prośbę Jana III Sobieskiego oraz Habsburgów dnia św. Jadwigi jako święta powszechnego w całym Kościele katolickim zakon zainicjował prace artystyczne w kościele celem ożywienia ruchu pielgrzymkowego i

umocnienia katolicyzmu w rejonie. Najważniejszym było wyeksponowanie grobu św. Jadwigi w sanktuarium świętej. W związku z tym, krakowski rzeźbiarz Marcin Bielawski w 1680 wykonał z marmuru: czarnego dębickiego i różowego paczółtowskiego sarkofag z rzeźbą świętej przykryty baldachimem wspartym na 14 kolumnach. W 1685 wyposażono kaplicę w ozdobną ambonę. Jednocześnie w samym kościele Jakub Bielawski (syn Marcina) wykonał w 1685 marmurowy sarkofag dla księcia Henryka I Brodatego i wielkiego mistrza zakonu kawalerów mieczowych Feuchtwagena, gdzie przeniesiono szczątki obu władców, spoczywających wcześniej oddzielnie. Wspólny pochówek męża świętej i kojarzonego z walkami z muzułmanami mistrza zakonnego miał symbolizować triumf chrześcijaństwa nad islamem. Zamówiono cykl 20 obrazów olejnych poświęconych życiu św. Jadwigi wykonanych w pracowni najśłynniejszego malarza śląskiego baroku Michała Willmanna. Malarz ten namalował też w 1685 obraz *Męczeństwo św. Bartłomieja* dla ówczesnego ołtarza głównego (obecnie w ołtarzu bocznym). Zarówno dla kaplicy św. Jadwigi jak i dla kościoła wykonano szereg ołtarzy (niezachowanych, z wyjątkiem jednego w kaplicy św. Jadwigi). Już po zakończeniu głównych prac w kościele, dobudowano jeszcze północną kruchtę w 1690.

Po przywróceniu świetności świątyni, zakonnice postanowiły odnowić bardzo wówczas zaniedbany klasztor. Okazało się, że naprawa zniszczonych budynków, zbudowanych w dodatku w niemodnym już stylu romańskim i zbyt małych jest zbyt kosztowna, dlatego w 1697 wyburzono stary klasztor i rozpoczęto budowę dwukrotnie większego, nowego zespołu gmachów zaprojektowanych przez wrocławskiego architekta Kalkbrennera.

Drugi etap barokizacji kościoła przypadł na okres 1730–1760. Zastąpiono wtedy ołtarze główne bazyliki i kaplicy św. Jadwigi (1730) i wszystkie boczne ołtarze (16 w bazylice i 5 w kaplicy św. Jadwigi) nowymi ołtarzami rzeźbionymi w stylu rokoka, zbudowano monumentalną rokokową ambonę w bazylice, zamówiono także szereg mniejszych elementów, m.in. chrzcielnicę. Do wykonania tych prac zaproszono czołowych artystów Śląska. Główne prace rzeźbiarskie wykonał Mangoldt w okresie 1739-1745: ołtarz główny bazyliki, ambonę, całopostaciowe rzeźby św. Jadwigi i św. Elżbiety u wejścia do prezbiterium. Oprócz tych drewnianych dzieł, Mangoldt wykonał alabastrową figurę św. Jadwigi, którą umieszczono na sarkofagu świętej, na miejsce wcześniejszej rzeźby dłuta Bielawskiego, którą przeniesiono do kaplicy św. Jana Chrzciciela, ustawiając w miejscu krótkotrwałego (1268-1269) pochówku świętej. Z warsztatu Mangoldta pochodzi też jeden z bocznych ołtarzy bazyliki. W tym okresie w kaplicy św. Jadwigi powstało duże epitafium księżnej legnicko-brzeskiej Karoliny powstałe w pracowni Rauchmüllera i Pawła oraz Piotra Strudlów. Najważniejsze obrazy tego okresu wykonał dla bazyliki Bentuma w 1747-1748. Jego pędzla są oba obrazy ołtarza głównego (*Wniebowzięcie NMP* i *Trójca Święta*), dwa obrazy w prezbiterium (opatki trzebnickiej Gertrudy i *Śmierć św. Jadwigi*) i *Śmierć św. Benedykta* (kopia obrazu Willmanna) w jednym z bocznych ołtarzy

kaplicy św. Jadwigi. Dwa obrazy (św. Anny i św. Józefa) ołtarzy bocznych kaplicy św. Jadwigi namalował F. Scheffler, zachowało się też kilka obrazów ołtarzowych.

W tym okresie podjęto też znaczne prace poza kościołem, przede wszystkim w 1734 zakończono budowę Kalwarii na wzgórzach wokół świątyni, a w 1738 ustawiono przed kościołem barokową kolumnę (wysokości 10 m) ze św. Janem Nepomucenem na szczycie.

Już po zakończeniu głównych prac tej fazy barokizacji kościoła, w 1780 podjęto decyzję o budowie dużej wieży (68 m) kościelnej w miejscu głównego, romańskiego wejścia od strony zachodniej. Wieża zaprojektowana przez wrocławskiego architekta Dahna ukończona została w 1785.

Zniszczenia husyckie oraz barokizacja spowodowały prawie całkowitą zagładę wyposażenia gotyckiego. Zachowały się tylko nieliczne obiekty, m.in. rzeźba późnogotycka Matki Boskiej z XV w. oraz obraz ołtarzowy późnogotycki Matki Bożej z Dzieciątkiem.

Pomimo zakończenia głównych prac budowlanych, sytuacja gospodarcza klasztoru w drugiej połowie XVIII w. zaczęła się gwałtownie pogarszać. W 1742 po zajęciu Śląska przez protestanckie Prusy nowe władze nadały miastu Trzebnicy pełną niezależność gospodarczą i sądowniczą od klasztoru (miasto było częściowo niezależne od zakonu od 1257). W 1810 klasztor, będący wówczas właścicielem 1 miasta, 73 wsi, 25 folwarków i 10 kościołów patronackich uległ sekularyzacji przeprowadzonej w całych Prusach.

Kościół dalej funkcjonował, ale jako parafialny. Klasztor był zamieniony na obóz jeniecki dla Rosjan w czasie wojen napoleońskich, w 1813-1816 użytkowano go jako lazaret, a w niektórych pomieszczeniach urządzono mieszkania urzędników. W 1817 założono w klasztorze fabrykę sukienniczą, która działała do 1857. Następnie, po nieudanej próbie lokalizacji w klasztorze więzienia, klasztor był niezagospodarowany. W 1870 część klasztoru wykupili joannici, a w 1889 resztę klasztoru odkupiły boromeuszki. Oba zakony urządziły w swych częściach szpitale, po czym joannici odsprzedali swój udział boromeuszkom.

W 1903 przeprowadzono restaurację bazyliki. W tym czasie rzeźbiarz Bemsten odnowił ambonę w kaplicy św. Jadwigi. Na wieży zamontowano duży, ozdobny zegar i kute ozdobne kraty. Jednocześnie wrocławscy artyści

Schwarzbach i Pölzig zbudowali chór muzyczny w bazylice, gdzie umieszczono organy zbudowane na początku XX w. przez firmę Schlaga ze Świdnicy.

W okresie międzywojennym, w czasie drobnych renowacji odkryto i wyeksponowano portale romańskie, m.in. zdobiony, lekko uszkodzony, portal sprzed 1250 z tympanonem ze sceną adoracji NMP z Dzieciątkiem, zdobiony portal romański z okresu 1218-1230 z tympanonem z przedstawieniem króla Dawida oraz w kaplicy św. Jadwigi bogato zdobiony portal wczesnogotycki z romańskim dwustronnym tympanonem z końca XIII w. (od strony prezbiterium bazyliki częściowo odsłonięty przedstawiający Ukrzyżowanie, od strony kaplicy ilustrujący koronację Matki Bożej). W latach 1926-1927 w kalwarii trzebnickiej zbudowano dużą kopię grotę z Lourdes wykonaną z bloków miejscowej rudy żelaza.

Po II wojnie światowej udostępniono turystycznie kryptę św. Bartłomieja ukończoną w 1214, z trójnawową z absydą, przebudowaną w XVII i XX w. Znajduje się tam nagrobna płyta księcia oleśnickiego Konrada II z początku XV w. oraz ołtarz i rzeźby wolno stojące

barokowe, tamże urządzono lapidarium fragmentów rzeźb romańskich. W dwupiętrowej zakrystii romańskiej urządzono muzeum, z cennymi zbiorami sztuki sakralnej od XIII w. do dziś, w tym z relikwiarzem z czaszką św. Jadwigi z 1553, wykonanym we Wrocławiu. Interesującym obiektem jest też Kościół parafialny św. Piotra i Pawła. Późnoromański kościół w tym miejscu

wzniesiono w XIII wieku, później dostawiono do niego gotycką wieżę. W latach 1525-1947 należał do gminy ewangelickiej, która w XIX wieku przebudowała go w stylu neogotyckim (jednak w dolnych partiach wieży i kościoła zachowały się średniowieczne relikty.

W niewielkiej odległości od drogi prowadzącej z Wrocławia do Trzebnicy, u wrót miasta, stoi Kapliczka Świętej Jadwigi Śląskiej. Jak głosi legenda w miejscu tym odpoczywała św. Jadwiga podczas swoich podróży do Wrocławia. W środku Kapliczki umieszczony jest drewniany ołtarzyk z obrazem przedstawiającym modlącą się świętą. Uroku dodaje jej malownicze położenie na Kaplicznym Wzgórzu (255 m n.p.m.) w otoczeniu alei wiekowych lip.

Piękno tego miejsca docenili również twórcy kultowych polskich filmów. W pobliżu kapliczki rozgrywają się sceny filmu Andrzeja Wajdy „Popiół i diament”. Kapliczne Wzgórze wybrano również jako miejsce akcji do kilku scen serialu „Czterej Pancerni i Pies”.

Bardzo interesujący jest też Kościół pw. Czternastu Świętych Wspomożycieli (zwany też Kościółkiem Leśnym), który został zbudowany w stylu neogotyckim w 1886 roku. Opiekował się nim mieszkający w pobliskiej samotni pustelnik (ostatnim był zmarły w 1946 roku brat Feliks Plitzko). Dawna pustelnia spłonęła w 1967 roku. Obecnie jej miejsce zajmują nowa plebania, nazywana potocznie „Pustelnią”. Z budynkami kościółka Leśnego i

„Pustelni” sąsiaduje Grotta Matki Boskiej z Lourdes. Została ona wzniesiona z brył rudy darniowej w 1926 roku. Przestrzeń pomiędzy Kościółkiem Leśnym, pustelnią i grotą wypełniał do lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku niewielki cmentarz niemiecki.

Ulubionym miejscem spacerów i wycieczek rowerowych mieszkańców Trzebnicy i turystów jest położony na południowych obrzeżach miasta Las Bukowy. Las przeplatany jest licznymi ścieżkami turystycznymi,

prowadzącymi głównie do Drogi Krzyżowej i Leśnego Kościółka, do którego w niedzielę i święta można wybrać się na mszę. W pobliżu lasu znajdują się stawy, nad którymi można odpocząć i miło spędzić czas przy połowie ryb. Okolice lasu mają niepowtarzalny urok o każdej porze roku. Las pełnił swego czasu ważną funkcję uzdrowiskową.

Droga Krzyżowa w Lesie Bukowym ufundowana została w XVIII w. przez opatkę klasztoru Zofię Korycińską. Kapliczki mają kształt graniastosłupa z pochyłym dwuspadowym dachem, mają wyraźne podobieństwo stylowe do wybudowanego na przełomie XVII i XVIII w. klasztoru.

2. Brochocin

W skład pozostałości po zespole pałacowo-folwarcznym wchodzi pałac z XVIII wieku w stylu barokowym, częściowo zatarty przez przebudowę w XIX oraz zniszczenia w 1945, oficyna mieszkalna, spichlerz i park pałacowy z XIX wieku. Budynki zespołu nadają się do kapitalnego remontu. Z początku XIX wieku pochodzą także zabudowania budynku stacji, wagi oraz budynku gospodarczego wchodzącego w skład nieczynnego zespołu stacji PKP. Ciekawostką jest, iż na terenie miejscowości występują choinka kanadyjska oraz magnolia pośrednia, które są pomnikami przyrody.

3. Taczów Mały

W okolicach wsi znajduje się malowniczy wąwóz lessowy wzdłuż drogi gruntowej z Taczowa Małego do Pierwoszowa, zaczynający się w południowej części wsi Taczów Mały przy mostku na rzece Ławie i biegnący na południe przez 800 metrów, do końca lasu o powierzchni ok. 1 ha. W okolicznych lasach rośnie objęty ochroną gatunek śnieżyczki. Ciekawostką jest, iż w zbiornikach wodnych w pobliżu miejscowości występują objęte ścisłą ochroną ropucha zielona oraz rzekotka drzewna

oraz gniazduje objęty ścisłą ochroną błotniak stawowy, należący do rzadkich okazów ptaków w Polsce.

4. Głuchów Górny

Godne uwagi obiekty znajdujące się we wsi to m. in. zespół budynków kościelnych z Kościołem poewangelickim pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego, cmentarz przykościelny z nagrobkami z 2 połowy XIV wieku, cmentarz ewangelicki datowany na około 1850 r. oraz zabudowania zespołu pałacowo-folwarcznego z 2 połowy XIX i początku XX wieku, a wśród nich dawny pałac, pawilon ogrodowy, z parkiem pałacowym, domy mieszkalne z zabudowaniami gospodarczymi, chlewnią, oborą, bramą wjazdową. Na uwagę zasługuje między innymi jeden z domów mieszkalnych – dawniej dom opieki i szkoła dla chłopców z 1870 r. oraz liczne domy mieszkalne z początku XX wieku. W ścianie jednego z zabudowań na początku z II wojny światowej wmurowano część śmigła niemieckiego samolotu myśliwskiego zestrzelonego przez polskich lotników w dniu 2 września 1939 roku. W Głuchowie znajdowało się supertajne Centrum Dowodzenia Układu Warszawskiego, z bunkrem 15 m pod ziemią. Ciekawostką jest, że na terenie miejscowości występują dęby szypułkowe, z których 2 to pomniki przyrody.

5. Boleścin

W miejscowości znajduje się kościół rzymskokatolicki należący do parafii Miłosierdzia Bożego i pałac z końca XIX wieku i początku XX wieku z parkiem z XVIII/XIX wieku. W skład zabudowań wchodzi także folwarczne obiekty mieszkalne, wozownia, obora, spichlerz. 500 m na wschód od wsi przy strumieniu Gródek średniowieczny. Ciekawostką jest, iż na terenie miejscowości występuje buk pospolity, który jest pomnikiem przyrody.

6. Zaprężyn

Dwór zbudowany w latach 1880–1890, murowany, tynkowany, jednopiętrowy z pięcioma ryzalitami. Dachy czterospadowe z lukarnami. Wejście między ryzalitami. Część okien oraz drzwi zamknięte półkoliście; okna proste obramowane w kamieniu. Wszystkie narożniki ozdobione wypukłymi kamiennymi płytami.

7. Szczodre

Szczodre w XIX i XX wieku stanowiło miejsce turystycznych wędrówek. Do dziś przetrwały fragmenty kompleksu pałacowego. Pałac powstał na wzór zamku Windsor – głównej rezydencji królów angielskich. Nazwano go wręcz "Śląskim Windsorem". Pałac słynął z pięknych komnat. Jedną z nich była sala łysych. Nazywano ją tak, ponieważ głowy łysych mężczyzn odbijały się w przeszkłonym suficie.

Do Szczodrego przybywały tysiące turystów, aby podziwiać bezcenne obrazy i rysunki oraz inne cenne przedmioty, w tym pamiątki z czasów Napoleona I i porcelanę miśnieńską. Były tu między innymi malutkie figurki tancerek w stylu rokoko i ponad metrowej wielkości wazy. Tylko tutaj można było zobaczyć serwisy stołowe wykonane specjalnie na królewski stół.

Jeszcze w trakcie przebudowy dokonano włamania do pałacu. Sprawców złapano, a ich portrety powieszono na sali, dla przestrogi. W latach 1792-1802 książę oleśnicki Fryderyk August von Braunschweig-Oels rozbudował pałac, dodając cztery nowe skrzydła, postawił dwie wieże z kopułami, urządził teatr, kawiarnię i wozownię w której znalazły się wspaniałe wozy i karety, nieomal w stylu królewskim. Za Fryderyka Augusta rozpoczął się okres świetności Sybillenort.

Pałac otoczony został 75-hektarowym ogrodem krajobrazowo – botanicznym, sięgającym od Szczodrego po Długoleś. Wokół pałacu ciągnęły się stawy, niczym fosa, połączone śluzami. Obok pałacu zbudowano oranżerię, gdzie hodowano rzadkie rośliny kwiatowe i palmy.

Neogotycki pałac i park przyciągały tysiące turystów. Dodatkową atrakcją był teatr, w którym występowali aktorzy z Wrocławia oraz sprowadzony specjalnie z Brunszwiku balet.

Następnym po księciu Chrystianie Ulryku właścicielem pałacu był książę Wilhelm. Dla niego pałac w Szczodrem był przede wszystkim miejscem zabawy i wypoczynku. Po śmierci Wilhelma w 1884 r. pałac odziedziczył król Saksonii Albert z dynastii Wettynów, który wprowadził zasadnicze zmiany. Życie pałacowe popłynęło wolniejszym tempem. Nakazał on księdzu katolickiemu

poświęcić wszystkie pomieszczenia pałacu, teatr zlikwidował, a w jego miejsce urządził kaplicę. Żona króla – Karolina, ostatnia z rodu Wazów Szwedzkich, sprowadziła do kaplicy cenny, antyczny marmurowy ołtarz z Wenecji.

Na cmentarzu wiejskim w Szczodrem postawiła kaplicę św. Stanisława (istnieje do dziś, na suficie kaplicy pod deskami ukryte są cenne malowidła). Przed pałacem król Albert postawił fontannę, która istniała do lat 60. XX wieku. W 1895 r. pałac wzbogacił się o nową jadalnię, której ściany pokryte były wytłoczoną skórzaną tapetą z malowidłami przedstawiającymi sceny z mitologii greckiej. Król Albert zmarł w 1902 roku. Na pamiątkę po

swoim mężu jego żona Karolina wybudowała pomnik – krzyż kamienny z wyrytym w marmurze fragmentem poezji Goethego, który zachował się do dzisiaj. Odbudowała kościół w Domaszczynie – położyła nowe elewacje, ufundowała nowy ołtarz, ambonę, ławki i witraże.

Następnym właścicielem pałacu po śmierci króla Alberta był jego brat Georg. Od 1904 właścicielem Szczodrego był ostatni król Saksonii Fryderyk August III Saski. Mieszkał w Szczodrym aż do śmierci w 1932. To był koniec monarchii niemieckiej. Po śmierci Augusta pałac opustoszał – jego syn Chrystian sprzedawał wyposażenie na licytacjach a część przewiózł do swojego pałacu koło Drezna. Pałac zaczął tracić świetność. Stał się całkiem opuszczony i zaniedbany. Majątek przejęło wojsko, a w okresie II wojny światowej hitlerowskie SS.

Chociaż wnętrze pałacu uległo spaleni w 1945 roku, sama bryła zachowała się w dobrym stanie minimum do 1955 roku po czym została rozebrana. Było to możliwe, gdyż pałac aż do 1990 roku nie podlegał ochronie konserwatorskiej.

Z rozbiórki ocalał niewielki fragment całości - północna część wschodniego skrzydła.

Podczas ostatniej w Polsce epidemii ospy w 1963 roku w Szczodrym zorganizowano szpital epidemiczny i ośrodek kwarantanny.

W resztkach pałacu w latach 1977-1980 utworzono Ośrodek Doskonalenia Zawodowego.

Po 1989 roku pałac wraz z przyległym terenem został sprzedany włoskiej spółce, która nie interesuje się nim. Ocalały budynek wraz z przyległym terenem ulega dewastacji.

8. Długoleś

Pierwsze wzmianki o Długoleś pochodzą z końca XIII wieku. Występujące w najstarszych dokumentach nazwy: *Długolanka* (1300), *Langewesin* (1361), *Longum Pratum* (1376), *Langewezen* (1478), *villa Langewisse* (1486), *Langewiese* lub *Langenwiesen* (od 1578), *Langewiese* (od połowy XIX w.) oznaczają "długą łąkę". Po II wojnie światowej Komisja Ustalania Nazw Miejscowości ustaliła obecną nazwę "Długoleś".

Długoleś powstała w połowie XIII wieku. Na początku XIV w. dzieliła się na dwie części: rycerską połączoną ze Szczodrem oraz drugą stanowiącą uposażenie biskupstwa wrocławskiego. Wieś poniosła duże straty w czasie wojny trzydziestoletniej (1618-1648). W latach 30. XVII wieku chłopci musieli chronić się w lasach i żyć w ziemiankach. Pod koniec wojny we wsi ocalało jedynie 8 ludzi. U schyłku XVII w. na granicy Długoleś i Szczodrego powstała karczma nazwana "karczmą przydrożną w Długoleś". Później została wcielona do Szczodrego. W 1785 w części należącej do księstwa oleśnickiego, gdzie

znajdował się kościół i katolicka szkoła mieszkało 147 osób i było 18 gospodarstw. W 1810 część Długołęki, która od XIV wieku stanowiła uposażenie biskupa wrocławskiego, przeszła na własność króla pruskiego. Było to spowodowane tym, że król pruski podpisał edykt kasujący kolegiaty i klasztory na Śląsku, gdyż musiał pozyskać środki na kontrybucję wojenną po przegranej wojnie z Francją.

Dopiero w 1850 obydwie części wsi, królewską i książęcą, połączono w jedną gminę. W XIX i XX wieku w Długołęce inaczej niż w pozostałych wsiach gminy stałe przybywało mieszkańców. I tak w 1785 wieś liczyła 305 mieszkańców, w 1837 – 368, a w 1885 już 498. Na początku poprzedniego stulecia – w 1905 roku – 547 osób a w 1935 liczba ludzi przekroczyła 700 osób.

25 stycznia 1945 Długołęka została zajęta przez 73 Korpus Armijny dowodzony przez gen. mjr Sarkisa Martirosjana, dowodzącego prawym skrzydłem 52 Armii Ogólnowojskowej Związku Radzieckiego. W listopadzie 1945 w Długołęce żyło 118 Polaków i 270 Niemców.

Po wojnie we wsi zaczęli się osiedlać repatrianci i przesiedleńcy. Ze sprawozdania naczelnika oddziału powiatowego PUR w Oleśnicy z 31 października 1946 wynika, że w Długołęce

żyły 32 rodziny repatriantów, a w nich 118 osób oraz 68 rodzin przesiedleńców, a w nich 323 osoby. Życie w tej i okolicznych wsiach było trudne, ponieważ dosyć uciążliwa była samowola sowieckich żołnierzy, która objawiała się w awanturach i bójkach. Dodatkowym

problemem był brak narzędzi rolniczych – szczególnie lekkich pługów, żywego inwentarza i zapasów zboża. Po wojnie ludzie zajmowali się głównie rolnictwem. W Długołęce warto zwrócić uwagę przede wszystkim na kościół św. Michała Archanioła. Data wybudowania

pierwotnego kościoła jest nieznana. Pierwsze wzmianki o nim pochodzą z 1376 roku. W 1460 postawiono obok kościoła kaplicę pod wezwaniem Bożego Ciała, która miała upamiętnić tragiczne w skutkach wydarzenie. 28 marca 1453 nieznany chłop z Długołęki wraz z żoną miał ukraść z kościoła hostie. Zamierzał sprzedać je wrocławskiemu Żydowi Meyerowi. Prawda wyszła na jaw dosyć szybko, ponieważ mężczyzna ukrył hostie na przykościelnej łące. Odkryto je w koleinach przejeżdżającego wozu (moment znalezienia widnieje na obrazie w lewej części świątyni). Po tych wydarzeniach w miejscu znalezienia hostii powstała kaplica, a Długołęka stała się miejscem corocznych pielgrzymek, odbywających się w 4 niedziele po świątach Wielkanocy i przyciągających pielgrzymów nie tylko z najbliższych miejscowości takich jak Wrocław, Oleśnica czy Oława, ale ze Śląska, Czech i centralnej Polski. Już w XVI wieku za odbycie pielgrzymki zyskiwało się odpust zupełny. Śledztwo ze strony kościelnej prowadziła komisja złożona z Jana Kapistrana, biskupa wrocławskiego Piotra Nowaka i jednego z wrocławskich kanoników. Sprawcę profanacji – chłopca oraz kilkudziesięciu Żydów spalono na Placu Solnym we Wrocławiu latem 1453 roku.

Kościół podczas wojny trzydziestoletniej był wielokrotnie plądrowany, z czasem popadł w ruinę i został rozebrany. Nowy solidny, murowany barokowy kościół z kwadratową wieżą, istniejący do dziś, powstał dzięki fundacji dwóch wrocławskich kanoników Kaspra Kamińskiego i Jana Franciszka Beera w latach 1715-1722 na miejscu starej świątyni. W 1960 odnowiono wieżę, która została zniszczona przez uderzenie pioruna.

2 grudnia 1964 budowla została wpisana do rejestru zabytków pod nr. 1175.

W 2000 roku powrócono do organizowania pielgrzymek. Odbywają się na mniejszą skalę niż dawniej. Pielgrzymi przybywają z Wrocławia oraz Oleśnicy w V niedzielę Wielkanocy.

9. Borowa

Najcenniejszym zabytkiem Borowej jest pałac z 1905 powstały na fundamentach poprzedniego pałacu z XVII wieku. Pałac należał od 1780 do 1945 roku do rodziny von Schwerin. Pierwszym właścicielem z tej rodziny był pruski generał major Friedrich August Carl Leopold (1750-1834), żonaty z hrabianką Luizą Fryderyką Wilhelminą von der Schulenburg (1767-1832). Friedrich August otrzymał w r. 1782 pruski tytuł hrabiowski. Majątek rycerski Bohrau obejmował 648 ha, miał stawy rybne o powierzchni 20 ha. Park dworski zajmował powierzchnię 8 ha. Ostatnim właścicielem był zamieszkały w Rzymie, nieletni hrabia Bruno von Schwerin, majątkiem administrował jego stryj i

Komisji Rewindykacyjnej, która zabezpieczyła 2 ciężarówki bezcennych ksiąg, w tym szkice Wernera. Zbiory monet zostały całkowicie rozgrabione. Interesujący wydaje się także kościół parafialny Matki Boskiej Królowej polski. Do II wojny światowej był to kościół ewangelicki, który wzniesiony został w 1771. Posiada on neoromańską wieżę z 1865 roku. Remontowany był w latach 1974-1977; podczas tego remontu korpus zatracił wszystkie cechy stylowe. Wewnątrz oraz na zewnątrz znajduje się kilka ciekawych epitafiów z XVIII wieku.

10. Śliwice

Dwór znajdujący się w miejscowości pierwotnie był najprawdopodobniej renesansowy. Wzniesiono go w 1550 roku, później był rozbudowywany, a także gruntownie przebudowany. Na początku XIX wieku dostawiono do niego skrzydło zachodnie, zaś na początku wieku XX skrzydło wschodnie. Rzut budynku jest nieregularny, w różnych partiach ma zróżnicowaną wysokość. Otoczony jest pozostałościami ogrodu ozdobnego i rozległego parku krajobrazowego utworzonego w wieku XIX.

11. Brzezia Łąka

W miejscowości znajduje się kościół rzymskokatolicki należący do parafii św. Mikołaja. Zbudowany na przełomie XIV/XV w., przebudowywany w XVI, XVII i w okresie 1707-1735. We wnętrzu wystrój barokowy (ambona, ołtarze, malowane stalle, organy), ale z licznymi elementami wcześniejszymi: gotyckimi rzeźbami świętych, renesansową chrzcielnicą, secesyjnym żyrandolem. Otacza go mur cmentarny z dwiema bramami: od północy barokową z 1694 roku a od południa nową, pochodzącą z początku XX wieku, z figurami Jana Nepomucena z 1732 roku oraz nieco późniejszej Immaculaty. Obok zaś stoi barokowy

budynek plebanii, wzniesiony w roku 1748, przebudowany w wieku XIX.

12. Nadolice Wielkie

We wsi znajduje się jedyny w Polsce i jeden z czterech w Europie Parków Pokoju. Pochowani są tu żołnierze Wehrmachtu walczący w II wojnie światowej – taka jest oficjalna wersja, którą przedstawiają zarządcy cmentarza.

Waidomo jednak, że na nadolickiej nekropolii spoczywają też m.in. żołnierze ukraińskiej dywizji SS Galizien. To oni zapędzili do drewnianego kościoła mieszkańców Huty Pieniackiej na Wołyniu. Według zeznań naocznego świadka Stanisława Krawczyka, "SS-mani w śnieżnobiałych mundurach upychali ludzi między ławkami. Przechodzili i uderzali po głowach: trach, trach. Ogłuszeni padali pod ławki. Wówczas wganiano następnych. Trzy warstwy dygocących ciał". Potem esesmani podpalili kościół.

W Nadolicach spoczęli także żołnierze niemieckiej brygady SS Dirlwanger odpowiedzialni za wymordowanie 1500 mieszkańców Woli podczas powstania warszawskiego. Esesmanami dowodził Oskar Dirlwanger, którego podczas wojny wypuszczono z więzienia, żeby zorganizował frontową jednostkę złożoną z kryminalistów. Charles Sydnor Jr., amerykański historyk, w książce "Żołnierze zagłady" napisał, że podwładni Dirlwangera wsławili się m.in. krwawymi jatkami podczas tłumienia powstania warszawskiego. Hans von Krannhals, niemiecki historyk, w swej książce "Der Warschauer Aufstand 1944" ("Powstanie Warszawskie 1944") twierdził, że okrutne gwałty dokonywane na polskich kobietach przez ludzi Dirlwangera wywoływały wściekłość dowódców regularnej armii, którzy wysyłali protesty do swych zwierzchników w Berlinie.

W Nadolicach pochowano też wachmanów z obozu koncentracyjnego Auschwitz. Ober-scharfuhrer Erich Seega z pułku SS Besslein (służyli w nim wartownicy z obozu koncentracyjnego Auschwitz) zginął 17 lutego 1945 r. w obleganym przez Sowietów Wrocławiu. Jest pochowany w bloku nr 4 nadolickiej nekropolii. W księdze cmentarnej obok jego nazwiska nie ma jednak stopnia wojskowego charakterystycznego dla formacji SS, tylko nazwa "Sturmann", oznaczająca zwykłego żołnierza. Równie trudno odnaleźć innych esesmanów. Niemcy o nazwiskach Greger, Seiffert i Sipl - upamiętnieni na tablicy "Zum Gedanken" (ku pamięci) - zostali pochowani jako zwykli żołnierze. Wszyscy trzej byli kolegami Seegi z pułku Besslein. Grób w Nadolicach ma jeszcze inny esesman z tego pułku, o nazwisku Piontek.

Osoby przyjeżdżające na cmentarz w Nadolicach mogą zobaczyć białą-czerwoną flagę powiewającą nad grobami – wśród których to grobów znajdują się także groby zbrodniarzy wojennych.

13. Chrzóstawa Wielka

Wieś istniała tutaj najprawdopodobniej już w XIII stuleciu i była własnością książąt Henryka IV Probusa (do 1290 roku), a następnie Henryka V Grubego. Jeszcze na początku XIV wieku osiadły tu klaryski z Wrocławia, o czym informuje dokument z 1353 roku poświadczający dobra Kranstow Sancte Clare. Miały one charakter alodium, w którym miejscową ludność zwolniono od obciążeń poddańczych. Pierwsza wzmianka o tym miejscu pochodzi z 1327 roku, jednak odnotowano w niej istnienie samego tylko lasu Chranstow. Został on nadany tutejszym klaryskom przez księcia wrocławskiego Henryka VI Dobrego. W 1336 roku występuje po raz pierwszy miejscowość Cranstow. Z czasem klasztor objął w posiadanie okoliczne lasy, łącząc je z dobrami dzisiejszych Nadolic Małych. W XIV

wieku wieś prawdopodobnie była związana z laskowickimi dobrami rodu Pretficzów. W 1540 roku okoliczny region kojarzono przede wszystkim z usytuowaniem nad Widawą. Źródła mówią w tym czasie o agri circa Vidavia. W 1666 roku napotykamy nazwę miejscowości Clarenkranz. Kolejna, XVIII-wieczna forma Klarenkranst, dotrwała bez zmian do 1937 roku, kiedy człon kranst zamieniono na niemiecko brzmiący wald.

Jeszcze w XVI wieku teren nad Widawą zamieszkiwali w większości Polacy. Od XVIII wieku stanowili oni zdecydowaną mniejszość. Po ogłoszeniu przez Prusaków w 1765 roku tzw. ustawy szkolnej, liczba dzieci uczęszczających do tutejszej szkoły znacznie wzrosła. W XVIII wieku istniał tutaj niewielki kościółek oraz dwie szkoły: katolicka i ewangelicka, a także jeden młyn wodny. Na usługach klasztoru funkcjonowała miejscowa karczma. Na przełomie XVIII/XIX stulecia trudniono się tu poza uprawą ziemi ogrodnictwem. Ewangelicy utrzymywali kontakty z gminą Laskowice. Wieś pozostawała w dobrach klarysek do sekularyzacji w 1810 roku, które wciąż utrzymywały kontakt z miejscową ludnością. Od 1816 roku opatka klarysek, Jadwiga von Stensch, opiekowała się tutejszymi biednymi dziećmi, którym ofiarowywała 20 talarów rocznie na odzież. Ufundowała ona ponadto kaplicę, tzw. Feldkapelle, w której odprawiano rocznie 12 mszy. Po I wojnie światowej największym właścicielem ziemskim był tu Frantz Scheffer. Od 1908 roku rozpoczęto budowę węzła kolejowego, łączącego Opole z Wrocławiem. Do Chrzóstawy pierwsze pociągi towarowe dotarły już 1.05.1912 roku. W latach 1933-1940 prowadzono w okolicy wsi prace melioracyjne przy strumieniach stanowiących dopływ Widawy.

We wsi na uwagę zasługuje świątynia neogotycka, p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, zaprojektowana w 1858 roku, a konsekrowana 6 lat później. Autorem projektu kościoła wzniesionego przez Theodora Roeslera, był

jeden z głównych pruskich architektów XIX stulecia, wykształcony w Poczdamie, Berlinie i Kolonii, Alexis Langer (1825-1904). Świątynia, odzwierciedlać miała ducha romantyzmu i tradycje świetności dawnego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego epoki średniowiecza oraz panujący wówczas styl gotycki. Neogotycka świątynia w Chrzęstawie przywołuje świetność owej dawnej estetyki, m.in. dzięki dwóm wysokim wieżom o stromych, strzelistych szczytach, ozdobionych sterczynami. Większa z wież, dobudowana od zachodu, widoczna jest w okolicy z odległości kilku kilometrów, dzięki imponującej wysokości 60,55 m. Nad drewnianymi drzwiami, przy wejściu zachodnim znajduje się data "1860" oraz inicjał Langer'a "AL", wzorowany na podpisie słynnego, renesansowego artysty, Albrechta Dürera. Wewnątrz, w ołtarzu głównym umieszczono obrazy: Niepokalanej NMP, św. Jadwigi i św. Bernarda. W neogotyckich ołtarzach nawy ujrzyć można obrazy św. Jana Nepomucena i św. Filomenę oraz 14 stacji Drogi Krzyżowej. Dawniej na terenie kościoła istniał cmentarz ewangelicki, którego pozostałością są nieliczne nagrobki z końca XIX i początku XX wieku, w tym neogotyckie nagrobki małżonków Weroniki (zm. 1889) i Józefa Scheffler (zm. 1892). Parafię w Chrzęstawie erygowano nieco później, dopiero w 1887 roku. W latach 1945-1950 wieś należała do największych na terenie ówczesnej gminy Widawa.

14. Kątna

We wsi znajduje się barokowy dwór wzniesiony w pierwszej połowie XVIII wieku. Przebudowywany był w wieku XIX oraz w latach 1934-35. Budynek jest dwukondygnacyjny z ryzalitem pośrodku. Obok niego stoi dawna oficyna i rośnie park.

15. Krzeczyn

Najstarsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1391, w 1845 istniał tu folwark pański, działała nowozbudowana szkoła, funkcjonował browar, gorzelnia zaopatrzona w aparaturę parową, która jednocześnie poruszała młyn z amerykańskim żarnem, maszyna do wyrobu papieru, kierat koński, żarna wodne, słodownia, tłoczarnia oleju, cegielnia, około poł. XIX w. rozpoczęto budowę pałacu i folwarku, 1876 – dobro szlacheckie obejmowało 781 ha, w tym zespół pałacowy z przyległościami 55 ha, po 1945r. majątek stał się częścią Kombinatu Gospodarstw Rolnych w Oleśnicy. Obecnie własność prywatna. Zachował się neoklasycystyczny pałac oraz zagospodarowanie parkowe wokół niego z najstarszymi ok. 120 letnimi drzewami.

16. Oleśnica

Oleśnica jest jednym z najstarszych i najbardziej interesujących miast średniej wielkości na Dolnym Śląsku. O jej atrakcyjności decyduje położenie, piękna panorama miasta, akcentowana wysokimi wieżami, liczne zabytki i bogata historia, będąca mieszanką trzech kultur: polskiej, czeskiej i niemieckiej.

Miasto położone jest na Równinie Oleśnickiej (będącej częścią Niziny Śląskiej), na lewym brzegu rzeki Oleśnicy, na wys. ok. 150-152 m n.p.m.

Od 1294 roku należała do księstwa głogowskiego. Prawa miejskie uzyskała 22 lutego 1255 roku – książę wrocławski Henryk III Biały nadał lokację na prawie średzkim *Civitas nostra Olsnicz*. Od 1320 r. Oleśnica stała się stolicą księstwa i miastem rezydencjalnym księcia Konrada I, tytułującego się spadkobiercą Korony Polskiej. Po śmierci Konrada Białego Młodszego, ostatniego władcy z miejscowej linii Piastów w roku 1492, Oleśnica wraz z księstwem została przekazana

ziębickiej linii czeskich Podiebradów, a od 1647 r. przechodzi pod władanie książąt wirtemberskich.

Już pod koniec XIII wieku działała tu mennica. Oleśnica korzystała ze swego położenia na szlaku z Wrocławia do Wielkopolski. Miała znaczące związki z Krakowem. W Oleśnicy znajdowała się ważna drukarnia, a także znane gimnazjum. W 1824 powstała tu loża wolnomularska "Wilhelm pod ukoronowaną kolumną", która istniała do 1935.

W połowie XVII wieku polsko-niemiecka granica językowa przebiegała niedaleko Oleśnicy, włączając miasto do terytorium o dominacji języka polskiego.

Ponowny rozkwit miasta nastąpił w 2. połowie XIX w. W 1850 r. ulokowano w Oleśnicy garnizon, zaś w 1868 r. przeprowadzono przez miasto strategiczną linię kolejową, łączącą Wrocław z Górnym Śląskiem. Miasto rozbudowało się wówczas bardzo intensywnie.

Zimą 1945 r. miasto zostało zniszczone prawie w 80% na skutek grabieży oraz pożarów wzniesianych przez okupującą miasto od 24 stycznia 1945 r. Armię Czerwoną. W rezultacie II wojny światowej zostało ponownie przyłączone do Polski, zaś jego niemiecka ludność wysiedlona do Niemiec. W latach powojennych dokonano powolnej odbudowy i rozbudowy miasta.

Będąc w tym mieście, warto przede wszystkim zwrócić uwagę na zamek. Jest to renesansowa budowla wzniesiona w miejscu gotyckiej warowni z XIII wieku. Była siedzibą książąt oleśnickich do XIX wieku.

Gród obronny Oleśnickich wzmiankowany był przed rokiem 1238. Pierwszy zapis o zamku pochodzi z 1292. Kolejne rozbudowy i przebudowy uczyniły z niego renesansową rezydencję o nowoczesnej jak na owe czasy fortyfikacji. Najstarszą zachowaną częścią dawnej gotyckiej budowli jest wieża z końca XIII wieku, przebudowana i ozdobiona elementami sgraffitowymi oraz zwieńczona hełmem w późniejszych latach. Widoczna w górnej kondygnacji galeria z kamienną

balustradą świadczy o wcześniejszym, gotyckim etapie budowy zamku. Równolegle z wieżą budowano dolną część obecnego zachodniego skrzydła zamku, gdzie wówczas był dom mieszkalny. Rozbudowa rezydencji rozpoczęła się w latach 1542-1561, a prace wykończeniowe trwały jeszcze w 1616.

Budowę zainicjował prawdopodobnie Konrad I oleśnicki, ale okres świetności zamku przypada na potomków czeskiego króla Jerzego z Podiebradów, którzy objęli w posiadanie księstwo oleśnickie po wygaśnięciu miejscowej linii Piastów; pierwszym z nich był Henryk I Starszy z Podiebradów. Po jego śmierci właścicielami zamku byli synowie: Albrecht, Jerzy I i Karol I. Syn ostatniego – Jan z Podiebradów rozpoczął wielką przebudowę zamku. W pierwszym etapie (od 1542) rozbudował skrzydło zachodnie i wieżę. Zbudował też dla siebie budynek na planie czworokąta, czterokondygnacyjny z dwuspadowym dachem (tzw.

zamek przedni lub przedzamcze, również zwany pałacem wdów).

Bratankowi Jana – Karolowi II zawdzięczamy dzisiejszą bryłę zamku. Zbudował od fundamentów skrzydło wschodnie oraz renesansowe, wsparte na kroksztynach krużganki, które nadają dziedzicznemu reprezentacyjny

charakter (lata 1589-1600). Następnie skrzydło południowe (do 1608), które w przeciwieństwie do wschodniego, powstało po wewnętrznej stronie murów dawnego zamku. W prace projektowe zaangażowani byli śląscy architekci Bernard Niuron i Kasper Cuneo, który był prawdopodobnie autorem barbakanu i jego rzeźbionej bramy. W 1616 połączono zamek z kościołem galerią i zakończono budowę klatek schodowych. Cały zespół pałacowy ozdobiono dekoracjami sgraffitowymi i renesansowymi portalami i stropami.

Wejście do zamku wiodło przez dobudowany do pałacu (przed 1563) barbakan (przedbramie), do którego prowadził ponad głęboką fosą drewniany most. Portal bramny ozdobiony był

tarczami herbowymi trzymanymi przez dwa stojące lwy. Wewnątrz barbakanu, w jego górnej części, znajdował się ganek straży i strzelnice. Również w dolnej części przez kazamaty możliwe było prowadzenie obrony obiektu. Dodatkowym elementem obrony był zespół fortyfikacji bastionowej zbudowany w stylu włoskim. Do fosy otaczającej zamek dochodziły mury obronne miasta.

Po wygaśnięciu linii Podiebradów księstwo oleśnickie przejęli Wirtembergowie i byli właścicielami zamku do 1792, a następnie Welfowie do 1884 (ostatni z Welfów – Wilhelm nie mieszkał w zamku). Podupadłe budowle

stały się pod koniec XIX wieku lennem pruskim. Nowi właściciele – Hohenzollernowie dokonali gruntownej renowacji zamku, który był do 1945 letnią rezydencją rodziny. Po wojnie w ocalałych budynkach przetrzymywano węgierskich i włoskich jeńców wojennych, miał tu też siedzibę oddział radzieckiego Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, następnie Technikum Budowlane i Centralna Szkoła Instruktorów

Zuchowych ZHP. W latach 70. XX wieku przeszedł kolejną renowację i umieszczono w nim filię Muzeum Archeologicznego we Wrocławiu. Na początku lat 90. zamek opustoszał, a w 1993 rozpoczął tu działalność Ochotniczy Hufiec Pracy.

Ciekawym zabytkiem jest też bazylika św. Jana Apostoła. Jest ona kościołem parafialnym zwany Zamkowym. Istniała prawdopodobnie już w XII wieku, wymieniona w dokumentach biskupstwa wrocławskiego z roku 1189. Inne źródła mówią o proboszczu tutejszej parafii

dobudowano od strony północnej kruchtę i trzy kaplice. W roku 1620 wieżę kościelną nadbudowano i pokryto hełmem. Około roku 1689 książęta wirtemburscy wybudowali od strony południowej barokową kaplicę grobową (mauzoleum). W jej krypcie umieszczono trumny ze zwłokami zmarłych członków rodziny książęcej. We wnętrzu kościoła można zobaczyć wiele cennych dzieł sztuki okresu gotyckiego, renesansowego i baroku. Od 1998 kościół jest bazyliką mniejszą.

Tomaszu z roku 1230, który był kanonikiem kapituły wrocławskiej. W drugiej połowie XIV wieku kościół przebudowano. W roku 1469 został podwyższony stając się trójnawową bazyliką zamkniętą wieloboczną apsydą. W nawie głównej zrobiono sklepienie gwiazdiste, w bocznych - krzyżowe. Na przełomie wieków XV i XVI

Nie mniej interesująca jest stara Synagoga w Oleśnicy. Jest to budynek przy obecnej ulicy Łużyckiej. Jest jednym z najstarszych budynków w Polsce, który w przeszłości pełnił funkcje synagogi.

Zbudowana pod koniec XIV wieku, jako murowany dwunawowy budynek. Od południa do budowli, pomiędzy przyporami środkowymi dobudowano przybudówkę mieszczącą babiniec. Kiedy wypędzono Żydów z miasta w 1535 roku, budynek zmieniono na magazyn, następnie na arsenał. W 1695 roku synagogę przebudowano na zbór kościoła ewangelicko-augsburskiego pw. Zbawiciela.

W 1730 roku budynek spłonął i został odbudowany po czterech latach w stylu późnobarokowym. Zburzono wtedy filary, założono drewniane sklepienie kolebkowe, istniejące do dzisiaj oraz nakryto wieżę dachem, naśladującym chińską pagodę. Pierwotnie była to budowla dwunawowa i halowa o sześciu polach sklepiennych. W 1968 roku

ponownie wyremontowany. Obecnie stanowi miejsce spotkań filii wrocławskiej Parafii Ewangelicko-Augsburskiej oraz zboru Kościoła Zielonoświątkowego. Pierwszy ratusz wybudowano prawdopodobnie w roku 1410. Był to budynek ceglany, dwuskrzydłowy, jednopiętrowy z wieżą. Wielokrotnie niszczone i

przebudowywany. w roku 1826 podczas odbudowy uzyskał klasycystyczny wygląd, a w roku 1892 połączono go z sąsiednim budynkiem. Po zniszczeniach wojennych odbudowany w latach 1960-1964. Obecnie w budynku mieści się Urząd Miasta.

Kościół pomocniczy św. Trójcy jest jedynym w pełni barokowym kościołem w mieście. Był także jedynym

kościółem katolickim do 1945 roku. Wzniesiony w latach 1738-1744 z inicjatywy księdza Leopolda Jana Pientaga oraz Johana Wintera - pierwszego kościelnego, przez nielicznych, miejscowych i okolicznych katolików. Prace wykończeniowe trwały do 1748r., a górną kondygnację wieży wraz z hełmem ukończono dopiero w 1776r. W 1798r. dobudowano kruchtę zachodnią. Budowniczym kościoła był mistrz murarski J. J. Werner.

W maju 1945r. kościół spłonął w czasie pożaru miasta. Odbudowano go dopiero w latach 1960-1962.

Na szczególną uwagę w kościele zasługuje późnobarokowy ołtarz główny z ok. 1750r. i znajdujące się za nim późnobarokowe malowidło iluzjonistyczne, które jest kontynuacją właściwego ołtarza. Obecny wygląd wystroju kościoła jest wynikiem renowacji przeprowadzonej w latach 2001-2005. Kościół Świętej Trójcy jest kościołem pomocniczym parafii św. Jana Apostoła i Ewangelisty. Korzystają z niego również wierni Kościoła greckokatolickiego.

Kościół Najświętszej Maryi Panny i św. Jerzego jest budynkiem gotyckim, powstałym w wyniku połączenia dwóch kościołów: wzniesionego w latach 1380-90 kościoła NMP oraz kościoła św. Jerzego, wzniesionego w XV wieku. Do połączenia kościołów doszło w 1505 poprzez wyburzenie dzielących je ścian. W roku 1799 dodany został do wieży nowy klasycystyczny hełm, pod koniec II wojny światowej uległ zniszczeniu wraz z całym wyposażeniem. Odbudowano go w latach 1959-1970 z zachowaniem pierwotnego układu przestrzennego.

Państwowa Szkoła Muzyczna mieści się w tzw. Domu Wdów. Jest to budynek wzniesiony ok. 1650 przez księcia Sylwiusza Nimroda Wirtemberskiego. Podczas II wojny światowej zniszczony, odbudowany w latach 1959-60. Barokowy, wolno stojący, dwukondygnacyjny z poddaszem. Dach mansardowy z facjatami.

Pierwotną fortyfikacją był gród obronny, a następnie zamek. Po lokacji miasta w 1255r. powstała struktura

obronna w postaci wałów ziemnych z palisadą, wzdłuż których przebiegał rów (fosa) wypełniony wodą.

Po przeniesieniu stolicy księstwa z Głogowa do Oleśnicy (1320) książę Konrad I rozpoczął budowę ceglanych murów obronnych wraz z bramami. Mury połączone zostały z umocnieniami zamku. Ich grubość wynosiła 1-1,3m, a wysokość 7-8m. Znajdowały się w nich cztery bramy: od wschodu Brama Bydłęca (Namysłowska), od południa Brama Wrocławska (Oławska), od zachodu Brama Trzebnicka (dziś Wrocławska) i od północy Brama Mariacka. Wzniesienie murów obronnych przez księcia Konrada I należy uznać jako dokończenie procesu organizacji i obronności miasta.

W czasie wojen husyckich (1419-1434), w 1432r. uległy uszkodzeniom niektóre partie murów. Odbudowano je i podwyższono. W 1 poł. XVI w. powstał drugi, zewnętrzny odcinek murów dostosowany do użycia broni palnej. Budowa tego odcinka murów wiązała się z przewidywanym najazdem tureckim, dlatego powstał on w południowej części miasta, na kierunku największego zagrożenia. W czasie wojny trzydziestoletniej (1618-1648) mury i bramy miejskie zostały częściowo zniszczone. W 1634r. z rozkazu gen. Wittenberga, dowódcy wojsk szwedzkich, które opanowały miasto rozebrano górne partie murów. Książę Sylwiusz Nimrod wirtemberski po objęciu władzy w księstwie oleśnickim (1647), przystąpił do odbudowy zniszczeń wojennych, w tym również uszkodzonych murów obronnych.

Do dnia dzisiejszego zachowało się ok. 1650 m murów otaczających stare miasto i tylko jedna brama - Brama Trzebnicka, dziś nazywana Wrocławską. Pozostałe trzy bramy zostały rozebrane w 2 poł. XIX w., kiedy następowała rozbudowa miasta.

W latach 1956-1959 przeprowadzono remont Bramy Wrocławskiej i przyległych murów. Wieża bramy w 1959r. otrzymała stożkowy hełm, którego wcześniej nie

miała. W latach 1965-1973 kontynuowano remont murów.

Odrestaurowana w latach 2000-2001 wieża Bramy Wrocławskiej pełni dziś rolę galerii sztuki.

17. Wszechświęte

Wieś wzmiankowana w 1317 r. Układ wsi ulicowy, zabudowa mieszkalna i gospodarcza pochodzi z XIX i początku XX wieku. W centrum wsi, znajduje się kościół filialny p.w. MB Częstochowskiej, otoczony cmentarzem z XVIII wieku. Pałac (około 1860 r.) z parkiem i folwarkiem zajmuje południowo-wschodni kraniec wsi. Początkowo kościół posiadał wezwanie Wszystkich Świętych, od którego wzięła początek nazwa wsi. Należy wspomnieć także o szkole z początku XX wieku i zespole młyna elektrycznego.

18. Wyszogród

Pierwsza informacja o miejscowości pochodzi z 1617 r. Obecnie to niewielka wieś położona przy drodze z Oleśnicy do Wabienic. Układ miejscowości ulicowy z drobnymi gospodarstwami, położonymi wzdłuż lokalnej drogi wiejskiej. W miejscowości znajduje się neobarokowy pałac, relikty folwarku oraz park ze stawem i pojedynczymi drzewami o charakterze pomnikowym. Historyczna zabudowa wsi w większości uległa przekształceniom po 1945 r.

19. Cieśle

Najstarsza wzmianka o tej wsi pochodzi z 1376 roku i jest związana z istniejącym tu kościołem. Świątynia ta nosi wezwanie Matki Boskiej Tuchowskiej i w swej obecnej bryle wzniesiona została w latach 1716-21 w stylu późnobarokowym. Wielokrotnie odnawiana, w tym dwukrotnie po II wojnie światowej. Centralna nawa na planie krzyża o dłuższych, lekko zaokrąglonych ramionach: wschodnim (prezbiterium) i zachodnim.

Posiada też wciągniętą w korpus wieżę z barokowym hełmem. Wyposażenie późnobarokowe z 1721 roku: ołtarz główny, ambona, chór muzyczny, empory i loża kolatorska. Ponadto kilka epitafiów i nagrobków z różnych okresów.

Częściowo otoczony murem z cmentarzem kościelnym, na którym pozostałości dawnej kaplicy grobowej oraz pomnik nagrobny Fabiana von Reichenbacha (†1828), w formie odlanego z żeliwa, dużego krzyża na prostym cokole.

20. Sokołowiec

Wieś wymieniona w wykazie miejscowości płacących dziesięciną na rzecz parafii w Oleśnicy w 1288 r. Zabudowa zagrodnicza, rozlokowana po obu stronach lokalnej drogi wiejskiej, z domami usytuowanymi szczytowo do drogi. Pałac i park typu swobodnego ze stawem oraz relikty folwarku zajmują południowo-zachodnią część wsi. Na południe od zwartego siedliska wsi, wzdłuż drogi dojazdowej do trasy Oleśnica-Ostrów znajduje się zabudowa rozproszona. Składa się ona z gospodarstw pochodzących z początku XIX wieku. Na uwagę zasługuje także kaplica mszalna, dzwonnica alarmowa i młyn wodny.

21. Brzezinka

Miejscowość powstała w XIII w. wówczas już istniał kościół. 1785 – wieś składała się z części Dolnej i Górnej Brzezinki. Oprócz zespołu pałacowo-parkowego z folwarkiem we wsi funkcjonowała szkoła i dwa młyny wodne. 1736 – z inicjatywy i fundacji hrabiego Joachima von Kospoth, budowa kościoła na rzucie krzyża równoramiennego z wieżą i 4 dzwonicami. Projekt wykonał Jan Błażej Peitner z Wrocławia., 1945 – założenie parafii rzymsko-katolickiej, obecnie zespół kościoła filialnego p.w. Wniebowzięcia NMP.

22. Dobroszyce

Dobroszyce w dokumentach wzmiankowane były już w 1405, a dokładniej najstarsza ich część, Treszkin (Treskin, Dreski, Dreske), położona nad rzeką Dobrą w księstwie oleśnickim, należącym do krajów Korony Św. Wacława. Pierwotnie Treszkin był siedzibą rodową sławnych rycerzy von Czirn (braci Hayna i Opitza).

W 1655 miejscowość od von Hengelów odkupił książę oleśnicki z dynastii wirtemberskiej, Sylwiusz Nimrod, który 10 lipca 1663 lokował w pobliżu nową osadę z prawami miejskimi, rozplanowaną wokół kwadratowego rynku. Po podziale księstwa oleśnickiego w 1673 obie miejscowości odziedziczył jego syn Juliusz Zygmunt, który dwa lata później (1675) połączył je w jedno miasto, nadając mu nazwę Juliusburg od swojego imienia (27 stycznia 1676), a także pierwsze wyobrażenie herbu miasta (1676), stanowiące na mocy uchwały Rady Gminy z dnia 6 maja 2003 aktualne godło Dobroszyc. Zjednoczenie wzmocniło znaczenie Juliusburga jako prężnie rozwijającego się na przestrzeni wieku XVII i XVIII ośrodka rzemiosła tkackiego i szewskiego, czego widome dowody stanowiły: przekształcenie kasztelu juliusburskiego w barokowy zamek (1675-1676), wzniesienie budynku ratusza (1693) oraz założenie okazałego, ewangelickiego zboru pod wezwaniem Św. Trójcy w stylu barokowym (1693-1697). Do 1745, czyli śmierci Karola Nimroda (syna Juliusza Zygmunta), Juliusburg był rezydencją książąt oleśnickich. Na skutek pokoju wrocławskiego (1742) Juliusburg znalazł się w granicach Królestwa Prus. W 1792 władzę nad księstwem po wygaśnięciu dynastii Württembergów przejęła dynastia brunszwicka, a w 1884 część księstwa z Juliusburgiem dostała się w ręce przyszłego króla Saksonii Fryderyka Augusta III Wettina (w posiadaniu jego potomków do 1945).

Wskutek upadku, jaki przeżyła w XIX wieku lokalna wytwórczość sukiennicza, a którego widowym sygnałem było zburzenie ratusza w 1826, gospodarka gminy przestawiła się na przemysł drzewny. Mimo to w 1928, w wyniku ogólnie złej sytuacji gospodarczej, Juliusburg utracił jednak prawa miejskie. W czasie II wojny światowej, w latach 1940-1942, mieścił się tu obóz jeniecki (*Oflag VIII C Juliusburg*), w którym przetrzymywano oficerów belgijskich, francuskich i holenderskich.

Po wojnie miejscowość przez krótki czas nazywano *Julianowem*, jednak ostatecznie przyjęto nazwę *Dobroszyce*.

Warto tu przede wszystkim zobaczyć renesansowy zamek, wzniesiony w latach 1589-1601 dla Andreasa von Hengela jako dwukondygnacyjny, czteroskrzydłowy dwór obronny na planie prostokąta, z wewnętrznym dziedzińcem, otoczony wałem i fosą. W latach 1675-1676 książę Juliusz Zygmunt przeobraził warownię w barokowy zamek jako swoją reprezentacyjną rezydencję. Po wielkiej przebudowie w 1853 zamek został pozbawiony barokowej ściany szczytowej oraz otoczony zabytkowym parkiem (którego nikt nie resztki zachowały się do dnia dzisiejszego) na miejscu dotychczasowych ogrodów. Po 1945 usunięto także i inne ozdobne elementy, w związku z przystosowaniem budynku na potrzeby umieszczonej tu placówki oświatowej (Zbiórce Szkoły Gminnej, później Szkoły Podstawowej mającej tu siedzibę aż do 1992). Po wielu przebudowach obecny wygląd zamku jest bardzo niewyszukany, jedynie oryginalne renesansowe obramienia okien, późnorenesansowy kamienny portal oraz barokowy portal u wejścia do północnego skrzydła przypominają jeszcze o pierwotnej świetności. Naroża zamku są oflankowane basztami, przy czym południowo-wschodnią basztę wydzwignięto w wieżę.

Ciekawy jest też XIX-wieczny zespół budowli neogotyckich, w skład którego wchodzi: kościół św. Jana oraz obszerny dawny dom sierot (*Amalienstift*), obecnie Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy Caritas Archidiecezji Wrocławskiej w Dobroszycach.

Znajduje się tutaj też kościół pod wezwaniem Św. Jadwigi należący do parafii św. Jadwigi – neogotycki, ceglany budynek, powstały w latach 1894-1895, wcześniej stanowiący część składową Przytułka Amalii (*Amalienstift*).

Śladem miejskiej przeszłości Dobroszyc jest zwarty układ urbanistyczny z rynkiem i częściowo zachowaną zabudową o charakterze małomiasteczkowym.

23. Dobra

Najstarsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 12 sierpnia 1201r. z bulli papieża Innocentego III i potwierdza fakt przekazania wsi Dobrej wraz z przyległościami klasztorowi benedyktyńskiemu św. Wincentego we Wrocławiu w 1150 roku.

Już w 1305r. istnieje we wsi kościół, którego proboszczem jest Robert. W XVI w. Kościół przejmują protestanci. W 1665r. ukończono i konsekrowano nowy budynek kościoła fundacji Elżbiety Marii Wirtemberskiej z domu Podiebradów. Budynek ten nie zachował się.

W latach 1631-1632 wybudowano dwór obronny dla Karola Fryderyka Podiebrada, księcia ziębicko-oleśnickiego. Budynek ten był w późniejszym czasie wielokrotnie przebudowywany.

Po śmierci w 1664r. Sylwiusza Nimroda Wirtemberskiego, księcia oleśnickiego, Dobra zostaje wynajęta przez wdowę po nim, Elżbietę Marię z domu Podiebradów oleśnickich, i od 1673r. staje się jedną z rezydencji wdów po książętach oleśnickich, mieszkających w tutejszym dworze.

W 1785r. Dobra jest wsią książęcą. Znajduje się w niej kościół, szkoła, folwark, 2 młyny wodne. Wśród 137 mieszkańców jest 16 ogrodników 3 chałupników.

W 1845r. wieś należy do księcia brunszwicko-oleśnickiego jako lenno królewskie. Znajduje się tam ewangelicki kościół parafialny, szkoła ewangelicka, folwark, 26 budynków mieszkalnych, 2 młyny wodne, browar, gospoda i hodowla 450 merynosów. Miejscowość zamieszkuje 201 osób, w tym 1 katolik.

W 1891r. i w 1912r. Dobra stanowi majątek rycerski obejmujący 196 ha ziemi, w tym 14 ha łąk. Jego dzierżawca jest Radca (*Amts Rath*) Edwin Seeliger.

W 1937r. majątek w Dobrej należy do Towarzystwa Osiedleńczego (*Siedlungsgesellschaft Bauerland*) z siedzibą w Berlinie i obejmuje 306 ha ziemi, w tym 183 ha pól 102 ha łąk.

Miejscowość złożona z dwóch, pierwotnie niezależnych wsi, znacznie od siebie oddalonych, połączonych drogą. Wieś północna składa się z rozległego założenia pałacowo-folwarcznego i zabudowań wsi skupionych po obu stronach drogi odchodzącej w kierunku północnym od czworoboku zabudowy folwarcznej - wieś przydrożna. Poza zabudową wsi, na jej południowo zachodnim krańcu, na niewielkim wyniesieniu, w pobliżu folwarku pałac otoczony parkiem.

Wieś południowa składa się z założenia folwarcznego z pałacem, do którego przylegają od strony wschodniej zabudowania wsi, rozlokowane po obu stronach łączącej obie miejscowości drogi. Zabudowa wsi złożona z obiektów gospodarczych w typie zagrodowym. Na północ od wsi, przy skrzyżowaniu dróg po zachodniej stronie drogi, znajdują się zabudowania młyna wodnego wraz z pozostałościami instalacji wodnych.

We wsi znajdują się dwa obiekty zabytkowe: dwór i kościół. Dwór obronny *Carlsburg* - jedna z głównych

atrakcji gminy Dobroszyce, wzniesiony w okresie wojny trzydziestoletniej (od 14 kwietnia 1631 do 29 września 1632), pomimo fatalnej sytuacji księstwa (m.in. splądrowanie i spalenie Oleśnicy przez wojska szwedzkie), przez Karola Fryderyka I z Podiebradów, księcia ziębicko-oleśnickiego. Od imienia księcia wieś w 1935 została nazwana Karlsburg. Od 1673 roku (podziału księstwa oleśnickiego) dwór wraz ze wsią stanowił rezydencję księżnych-wdów. Bezstyłowy kościół parafialny pw. Matki Boskiej Szkaplerznej. Pierwotnie drewniana świątynia, wybudowana przez księżną oleśnicką Elżbietę Marię, córkę Karola Fryderyka I z Podiebradów i żonę Sylwiusza Nimroda. W ciągu wieków świątynia wielokrotnie modernizowana, obecny wygląd zawdzięcza przebudowie prawdopodobnie z roku 1914, przy czym zachowała się oryginalna drewniana dzwonnica z 1670 roku. Warte zobaczenia są epitafia rodziny książęcej.

24. Dobrzeń

W miejscowości jest pałac wzniesiony w 1891 roku dla Rudolfa von Kulmiza w formach historyzujących. Ostatnio odnawiany był w 1991 roku. Posiada ciekawą architekturę, pierwotnie otoczony był dużym parkiem i ozdobnym ogrodem. Obok znajduje się kompleks zabudowań gospodarczych z przełomu XIX i XX wieku.

25. Jaksonowice

We wsi znajduje się kościół pod wezwaniem Wniebowstąpienia Pańskiego. Jest to budynek neogotycki, wzniesiony w latach 1881-83 na miejscu wcześniejszego. Kościół jednonawowy, posiada pięciobocznie zamkniętą apsydę od wschodu i smukłą wieżę zakończoną ceglany hełmem od zachodu. Wystrój wnętrza neogotycki.

Częściowo jest otoczony murem dawnego cmentarza. Przy pozostałości kaplicy grobowej jest wmurowana

wtórnie pochodząca z 1793 roku płyta z piaskowca z płaskorzeźbami herbów von Schelih i von Eicke.

26. Rzędziszowice

W Rzędziszowicach znajduje się pałac, zbudowany w latach 1880-1890. Wzniesiony w stylu neobarokowym.

Budynek jest murowany, czworoboczny, dwutraktowy, piętrowy, nakryty dachem czterospadowym łamanym z lukarnami.

27. Ludgierzowice

Jest to mała wieś położona na wzgórzach Trzebnickich w dolinie niewielkiego potoku. Spotkamy tu ponad trzystuletni wąż szypułkowy.

28. Złotów

W Złotowie znajduje się zabytkowy kościół św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny. Kościół wzniesiony został na podmurówce z kamienia polnego, w rzadkiej na terenie Dolnego Śląska konstrukcji

zrębowej. Kościół jest orientowany, jednoprzestrzenny, na rzucie wydłużonego prostokąta z prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Od zachodu do kościoła przylega wieża o konstrukcji

słupowo – ramowej, oszalowana. Przy południowej ścianie nawy znajdują się dwie kruchty przy północnej – zakrystia. Kościół nakryty jest stromym dwuspadowym dachem. Kościół wzniesiono w 1754 r. na miejscu wcześniejszego, zniszczonego

(początkowo katolickiego, następnie od 1708 r. protestanckiego). Do 1945 r. obiekt użytkowany jako ewangelicki kościół parafialny, następnie przejęty przez parafię katolicką w Zawoni. Zewnętrzne ściany budynku o grubości 17 cm wykonane są z belek drewnianych ciosanych w formie konstrukcji wieńcowej (zrębowej) z osłatkami. Ściany zewnętrzne osadzono na podwalinach drewnianych. Łączenie belek na długości wykonano za pomocą słupów łączących. Ściany wieży wykonano jako słupowo-ryglowe drewniane obudowane od zewnątrz deskami gr. 25 mm. Konstrukcję dachu obiektu stanowi więźba drewniana, płatwiowo-jętkowa (z dwoma jętkami) ze ściągami w postaci belek stropu pod strychem. Połączenie poszczególnych elementów w węzłach realizowane są na czopy z kołkami drewnianymi. Na budynku głównym kościoła wykonane

jest pokrycie z blachy stalowej ocynkowanej. Na wieży – z blachy miedzianej.